

Savcılık İntikamcılığı (Prosecutorial Vindictiveness) Doktrini ve Türk Hukukuna Yansımaları

Die Lehre von der Vergeltungssucht der Staatsanwaltschaft und ihre Auswirkungen auf das türkische Recht

Dr. Öğr. Üyesi Burak Taş*

ÖZ

Savcılık intikamcılığı doktrini, ceza adalet sisteminde sanıkların anayasal ve yasal haklarını kullanmaları nedeniyle savcılar tarafından intikam veya kin duygusu ile misilleme yapılmasını engelleyen önemli bir hukuki koruma mekanizmasıdır. Bu doktrin, Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi tarafından geliştirilmiş ve adil yargılanma hakkının temel bir parçası olarak kabul edilmiştir. Doktrinin temelinde, savcının suçlama veya ceza talebinde bulunurken ve yargılama sürecindeki rolü noktasında kişisel kin, siyasi motivasyon ya da sanığın yasal haklarını kullanmasına tepki gibi uygunsuz saiklerle hareket etmemesi gerektiği anlayışı bulunmaktadır.

Türk hukukunda savcılarının tarafsızlığı ve bağımsızlığı gibi konular akademik çalışmalara sıklıkla konu edilmişken Amerikan hukukunda oldukça önemli görülen savcılık intikamcılığı doktrini hakkında herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu konu ilgili içtihatlar, yargı pratikleri, konuyu doğrudan esas alan eserler kaynak alınarak bu çalışmada sistemli bir incelemeye tabi tutulmuştur. Bu yönüyle söz konusu çalışma, özgün bir değer taşımaktadır.

Türk hukukunda savcılık intikamcılığı doktrininin doğrudan bir karşılığı yoktur. Savcılar, maddi gerçeği araştırmak ve şüphelinin hem

* Doktor Öğretim Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, tas.burak@outlook.com, ORCID: 0000-0001-6481-1580.

lehine hem de aleyhine olan delilleri toplamakla yükümlü olsa da takdir yetkilerinin bağımsız ve etkili şekilde denetlenmesi konusunda önemli eksiklikler bulunmaktadır. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda bazı dolaylı koruma hükümleri yer alsa da bunlar sistematik ve yeterli bir güvence sağlamamaktadır. Ayrıca, seçici muhakeme ve aşırı suçlama gibi savcılık yetkisinin kötüye kullanılmasına dair uygulamalar, Türk hukukunda açıkça tanımlanmış değildir; bu da keyfi davranış riskini artırmaktadır. Türk hukukunda savcıların takdir yetkisini sınırlayan ve keyfi uygulamaları önleyen daha şeffaf ve etkili denetim mekanizmalarına ihtiyaç vardır. Savcılık intikamcılığı doktrini, adil yargılanma ve eşitlik ilkeleri açısından şüpheli ve sanığa önemli bir koruma sağlar; Türk hukukunda bu alanda yapılacak reformlar, hem temel hakların korunmasına hem de ceza adaletine duyulan güvenin güçlenmesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Savcılık görevinin kötüye kullanımı, intikamcılık, aşırı suçlama, seçici muhakeme, savcı tarafsızlığı*

The Doctrine of Prosecutorial Vindictiveness and its Reflections on Turkish Law

ABSTRACT

The doctrine of prosecutorial vindictiveness is an important legal safeguard that prevents prosecutors from retaliating against defendants out of revenge or animosity for exercising their constitutional and legal rights within the criminal justice system. This doctrine was developed by the United States Supreme Court and is recognized as a fundamental component of the right to a fair trial. At its core, the doctrine is based on the principle that prosecutors must not act with personal animosity, political motivation, or in response to a defendant's exercise of legal rights when making charging decisions or fulfilling their role in the judicial process.

While issues such as the impartiality and independence of prosecutors have been frequently addressed in Turkish legal scholarship, there is a notable absence of academic work on the doctrine of prosecutorial vindictiveness, which is considered highly significant in

American law. This study undertakes a systematic examination of the topic by drawing on relevant case law, judicial practices, and works that directly address the subject, thereby offering original value to the literature.

There is no direct equivalent of the doctrine of prosecutorial vindictiveness in Turkish law. Although prosecutors are obliged to investigate the material truth and to collect evidence both in favor of and against the suspect, there are significant shortcomings in the independent and effective oversight of their discretionary powers. While the Turkish Code of Criminal Procedure provides some indirect safeguards, these are neither systematic nor sufficient. Moreover, practices such as selective prosecution and overcharging-forms of prosecutorial abuse-are not clearly defined in Turkish law, which increases the risk of arbitrary conduct. There is a need for more transparent and effective oversight mechanisms in Turkish law to limit prosecutorial discretion and prevent arbitrary practices. The doctrine of prosecutorial vindictiveness provides significant protection to suspects and defendants in terms of fair trial and equality principles; reforms in this area within Turkish law would contribute both to the protection of fundamental rights and to strengthening public confidence in the criminal justice system.

Keywords: *Prosecutorial misconduct, vindictiveness, overcharging, selective prosecution, impartiality of the prosecutor*

GİRİŞ

En güçlü kamu görevlilerinden biri olan savcı, devlet veya halk adına ceza soruşturması yürütür. Adaletin hızlı ve doğru bir şekilde sağlanmasından sorumlu olan kişidir ve görevindeki çok çeşitli talepleri dengeleyebilmesi için geniş takdir yetkisiyle donatılmıştır.¹

¹ John Patrick Krimmel, "Prosecutorial Vindictiveness", Chancellor's Honors Program Project, University of Tennessee - Knoxville, 1994, s. 3; Wayne R. Lafave, "The Prosecutor's Discretion in The United States" *The American Journal of Comparative Law*, C.18, S.3, 1970, s. 532-533; R. Michael

Anglo-Amerikan ceza muhakemesi sisteminde savcı, mesleki etik kurallar nedeniyle iki karşıt beklenti arasında kalır. Bir yandan, kamu adına iddia makamı olarak iddiasını en güçlü şekilde savunmakla yükümlüdür; öte yandan hem kendi hem de devletin arzuladığı mahkûmiyet kararından farklı, daha hafif bir sonuca ulaşmanın da adalet gereği olabileceğini gözetmek zorundadır. Bu nedenle, savcının görevinin merkezinde, etik kuralların açıkça tanımlamadığı adaleti sağlama yükümlülüğü ile ceza adalet sisteminde devletin başlıca savunucusu olma rolü arasında potansiyel olarak uzlaşması güç bir çatışma bulunur.²

Adaleti sağlama yükümlülüğü ile ceza adalet sisteminde devletin başlıca savunucusu olma rolü arasındaki çatışmada, suçlama kararının büyük rolü bulunmaktadır. Anglo-Amerikan ceza muhakemesi hukukunda savcının suçlama kararı verme yetkisi, savcılık görevinin kalbi olarak nitelendirilir.³ Savcının bu kararı verebilmesi, en tehlikeli güç olarak değerlendirilir ve bu güç neredeyse denetlenemezdir.⁴

Bu neredeyse denetlenemez⁵ güç kullanımının sınırlandırılmasında, doktrin ile eyalet ve federal içtihatlarda önemli belirlemelerde bulunulmuştur. Doktrinde savcının, anayasal veya yasal olarak izin verilmeyen kriterlere dayanarak herhangi bir kişiye karşı veya onun lehine ayrımcılık yapmaması ve takdir yetkisini kullanırken partizan veya diğer uygunsuz siyasi veya kişisel faktörler gibi başka amaca uygun olmayan mülhazaları kullanmaması gerektiği sıklıkla vurgulanmıştır.⁶ Suçlama (iddia etme) veya suçlama sürecini nihayete

Cassidy/Suzanne Valdez, *Prosecutorial Ethics*, West Academic Publishing, USA, 2019, s. 25; Erik Luna/Marianne L. Wade, *The Prosecutor in Transnational Perspective*, Oxford University Press, New York, 2012, s. 9.

² Krimmel, s. 28.

³ Bennett L. Gershman, "Prosecutorial Decisionmaking and Discretion in the Charging Function", *Hastings Law Journal*, C.62, S.5, 2011, s. 1260.

⁴ Gershman, s. 1260; Harvey A. Silverglate/Sidney Powell, *Conviction Machine: Standing up to Federal Prosecutorial Abuse*, Encounter Books, USA, 2020, s. 61.

⁵ Gershman, s. 1260; Silverglate/Powell, s. 61.

⁶ Gershman, s. 1261-1262, 1276; Rory K. Little, "The ABA's Project to Revise the Criminal Justice Standards for the Prosecution and Defense Functions",

erdirme (iddianame düzenleme) kararından kaynaklanabilecek kişisel veya siyasi faydaları göz önünde bulundurmamasına dikkat çekilmiştir.⁷ Ancak savcının sahip olduğu geniş ve büyük ölçüde denetimsiz takdir yetkisinin varlığı, bunun potansiyel olarak keyfi veya misilleme amaçlı kullanılabileceğini göstermektedir. Bu noktada savcılık mekanizmasının gücünden toplumu koruma hususunda içtihat hukukunda savcılık intikamcılığı doktrini geliştirilmiştir.

Türk hukukunda bu konu herhangi bir çalışmaya konu olmadığından literatür için birlik teşkil edebilecek en uygun kavram seçilmeye çalışılmıştır. Bu noktada “kincilik” veya “misilleme saiki” gibi ifadeler “*vindictiveness*” terimi için tercih edilebilir elverişlilikte olsa da konseptte en uygun çevirinin “intikamcılık” olacağı kanaatindeyiz.

Çalışmada savcılık intikamcılığı doktrinini ve uygulanma çerçevesini anlamak için çeşitli kavramlar okuyucuya tanıtılacaktır. Doktrinin anlaşılmasına hizmet edecek şekilde öncelikle suçlama temelinde savcılık görevinin kötüye kullanılması ve aşırı suçlama kavramları incelenecektir. Ardından savcılık intikamcılığı doktrini ve doktrinin tanıdığı savunma hakkının içeriği, kapsamı, usulü ve ispatı gibi temel konular açıklanacaktır. Sonrasında savcılık intikamcılığı kavramıyla bağlantılı ve kanaatimizce onun bir tezahürünü oluşturan “seçici muhakeme (*selective prosecution*)” konusu irdelenecektir. Nihayetinde Anglo-Amerikan ceza muhakemesinde savunma hakkı olarak itibar gören bu itirazın Türk hukuk sisteminde ne gibi yansımaları olabileceği tartışılacaktır.

I. SAVCILIK GÖREVİNİN KÖTÜYE KULLANIMI (PROSECUTORIAL MISCONDUCT) VE AŞIRI SUÇLAMA (OVERCHARGING)

Savcıların geniş takdir yetkisi, çoğunlukla denetim mekanizmalarından yoksun, belirli bir yapıya bağlı olmayan ve halkın

Hastings Law Journal, C.62, S.5, 2011, s. 1144; Kristin E. Kruse, “Proving Discriminatory Intent in Selective Prosecution Challenges-An Alternative Approach to United States v. Armstrong” *SMU Law Review*, C.58, S.4, 2005, s. 1527.

⁷ Little, s. 1144; Gershman, s. 1263, 1264.

gözünden uzak şekilde işlemektedir. Bu durum, suçlama kararlarının irksal önyargılar, politik çıkarlar veya kişisel husumetler gibi uygunsuz faktörlerden etkilenme riskini doğurmaktadır; ayrıca, savcılar bu yetkilerini kötüye kullanarak, kişisel intikam veya misilleme amacıyla da hareket edebilmektedir.⁸

*Berger v. United States*⁹ kararında Yüksek Mahkeme, iddia makamının ceza muhakemesi sürecindeki menfaatinin davayı kazanmak değil, adaletin gerçekleşmesini sağlamak olduğunu vurgulamıştır. Mahkemeye göre hukuka aykırı mahkûmiyet elde etmeye yönelik adil olmayan yöntemlerden kaçınmak, adil bir mahkûmiyet için her meşru yolu kullanmak kadar önemlidir. *Berger* kararında savcılara yüklenen bu görev, iddia makamının sınırı aştığı durumlarda “savcılık suistimali/savcılık görevinin kötüye kullanımı” (prosecutorial misconduct) kavramının temelini oluşturur.¹⁰ Bu etiket, savcının yetkisi kapsamında gerçekleştirdiği her türlü eyleme uygulanabilir; zira adaleti sağlama yükümlülüğü, savcının tüm faaliyetlerini gölgeleyecek kadar kapsamlı görülmektedir.¹¹

Savcılık görevinin kötüye kullanımının tezahürü olarak, önemi itibariyle münferiden literatürde karşılık bulan bir kavram olan ‘aşırı suçlama’ ise, intikamcılıktan farklı olsa da bazen sanığı baskı altına almak veya cezalandırmak için bir araç olarak kullanılabilmekte, bu da intikamcılık doktrini ile bağlantısını ortaya koymaktadır.¹² Savcı, duruşmada delillerle makul ölçüde desteklenebilecek veya suçun ağırlığını adil bir şekilde yansıtmak için gerekli olandan daha fazla sayıda veya derecede suçlama yaptığında veya sürdürdüğünde aşırı suçlamadan söz edilebilecektir.¹³

⁸ Gwladys Gilliéron, *Public Prosecutor in the United States and Europe - A Comparative Analysis with Special Focus on Switzerland*, Springer, İsviçre, 2014, s. 119; Little, s. 1129.

⁹ *Berger v United States* 295 US 78 (1935)

¹⁰ Peter J. Henning, “Prosecutorial Misconduct And Constitutional Remedies”, *Washington University Law Quarterly*, C.77, S.3, 1999, s. 720.

¹¹ Henning, s. 720.

¹² Gershman, s. 1265 vd.

¹³ Gershman, s. 1265, 1279.

Bu kapsamda bakıldığında literatürde savcılık görevinin kötüye kullanımı başlığı altında aşırı suçlama ve savcılık intikamcılığı doktrini inceleme konusu yapılsa da esasında her biri aynı ideale hizmet etmekte ve vatandaşları devletin ceza hukukundan ve bu uygulamanın kötüye kullanımından koruma amacı gütmektedir. Bu korumanın somut yansımaları ise savcılık intikamcılığı savunması oluşturmaktadır. Savcılık intikamcılığı savunmasının kullanımı, kişilerin özgürlüğünün korunmasına etkili bir mekanizma olarak belirebilmektedir.

II. SAVCILIK İNTİKAMCILIĞI DOKTRİNİ

A. YARGISAL İNTİKAMCILIKTAN SAVCILIK İNTİKAMCILIĞINA

Anglo-Amerikan ceza muhakemesi hukukunda savcılık intikamcılığı, sanıkların mahkemeler tarafından anayasal haklarını kullanmalarına tepki olarak cezalandırılması şeklinde yasaklanmış bir uygulama olarak tanımlanır.¹⁴ Bu doktrine göre savcı, sanığın anayasal veya yasal haklarını kullanmasını cezalandırmak amacıyla ona suçlama yöneltebilir.¹⁵

Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi, intikamcılık (*vindictiveness*) doktrininin temellerini 1969 tarihli *North Carolina v. Pearce*¹⁶ kararıyla atmıştır. Bu önemli dava, öncelikle 'yargısal intikamcılık' (*judicial vindictiveness*)¹⁷ kavramını ele almıştır.¹⁸ Davanın

¹⁴ *Colten v Kentucky* 407 US 104 (1972); *Chaffin v Stynchcombe* 412 US 17 (1973); *Blackledge v Perry* 417 US 21 (1974). Gilliéron, s. 123; Krimmel, s. 27; Doug Lieb, "Vindicating Vindictiveness: Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining, Past and Future", *Yale Law Journal* C.123, S.4, 2014, s. 1017.

¹⁵ Cassidy/Valdez, s. 32.

¹⁶ *North Carolina v Pearce* 395 US 711 (1969).

¹⁷ Detaylı bilgi için bkz. Jonathan D. Youngwood, "The Presumption of Judicial Vindictiveness in Multi-Count Resentencing", *University of Chicago Law Review*, C.60, S.2, 1993, s.725-756.

¹⁸ Melodie Bales, "Opening the Umbrella: The Expansion of the Prosecutorial Vindictiveness Doctrine in United States v. Jenkins", *Catholic University Law Review*, C.59, S.3, 2010, s. 856; Krimmel, s. 11; Henning, s. 736; John J. Cross, III, "Prosecutorial Vindictiveness: An Examination of Divergent Lower Court Standards and a Proposed Framework For Analysis", *Vanderbilt Law*

özünü, ilk mahkûmiyet kararına karşı yaptığı temyiz başvurusu hukuka aykırı olarak elde edilmiş bir itirafın delil kabul edilmesi gerekçesiyle başarılı olan sanık *Pearce*'ın, yeniden yargılanması oluşturmaktadır. İkinci yargılama sonucunda tekrar suçlu bulunan *Pearce*'a verilen yeni hapis cezası, daha önce hapiste geçirdiği süre de hesaba katıldığında, asıl cezasından daha uzun bir toplam süreye denk gelmiştir. Yüksek Mahkeme, bu durumun Federal Anayasa'nın Usulüne Uygun Yargılanma (*Due Process Clause*) güvencesini ihlal ettiğine hükmetmiştir. Mahkeme'ye göre sanığın ilk mahkûmiyetine itiraz etmiş olması ve bundan sonuç alması nedeniyle ona karşı beslenen intikam veya kin duygusu (*vindictiveness*), yeni bir yargılamanın ardından alacağı cezada kesinlikle hiçbir rol oynamamalıdır. Mahkeme ayrıca, yalnızca fiili bir intikam güdüsünün değil, aynı zamanda böyle bir misilleme korkusunun veya endişesinin bile, sanığın temyiz hakkını veya diğer yasal yolları kullanmasını anayasaya aykırı bir şekilde caydırabileceğini belirtmiştir. Nitekim adil yargılanma hakkı ve usulüne uygun yargılanma hakkı, sanığın misilleme güdüsünden endişe duymamasını da gerektirir.¹⁹

1974 yılında Yüksek Mahkeme, *Blackledge v. Perry*²⁰ davasında intikamcılık doktrininin kapsamını savcılara da genişletmiştir. Bu davada, sanık yeni bir yargılama için üst mahkemeye temyiz

Review, C.34, S.2, 1981, s. 438vd; Nancy E. Matteuzzi, "Prosecutorial Vindictiveness in a Pretrial Setting: Determining the Proper Standard", *Missouri Law Review*, C.48, S.1, 1983, s. 268.

¹⁹ Bales, s. 858; Sanford H. Kadish/Stephen J. Schulhofer/Rachel E. Barkow, *Criminal Law and its Processes-Cases and Materials*, Aspen Publishing, USA, 2022, s. 130-131;

Bu doğrultuda *Pearce* kararı, yeniden yargılama sonrasında daha ağır bir ceza verilmesinin anayasaya uygun olabilmesi için bir koşul getirmiştir: Verilecek daha ağır ceza ancak ilk ceza verme işleminden sonra meydana gelen ve sanığın tanımlanabilir davranışlarına ilişkin objektif verilere dayanmalıdır. Bu tür objektif gerekçeler sunulmadığı takdirde, yeniden yargılama sonrası verilen daha ağır ceza, anayasal olarak sakıncalı bir intikamcılık karinesi (*presumption of vindictiveness*) oluşturmaktadır. Gilliéron, s. 123.

²⁰ *Blackledge v Perry* 417 US 21, 94 S. Ct. 2098, 40 L. Ed. 2d 628 (1974)

başvurusunda bulunduktan sonra savcı suçlamaları artırmıştır. Mahkeme, delil eksikliğine rağmen savcının sanığa karşı kötü niyetli veya art niyetli hareket ettiğine hükmetmiş ve bu durumda intikamcılık olasılıklarının, *Pearce* davasındaki kurala benzer bir kuralın gerekliliği sonucuna varılmasını zorunlu kıldığı görüşünü benimsemiştir.²¹

Pearce kararı ile, intikamcılığın yalnızca fiilen değil görünüşte de yasaklandığı belirtilmiştir; zira intikamcılık görüntüsü bile sanıkların anayasal haklarını kullanmaktan çekinmelerine yol açabilecektir.²² Kararın gerekçesi, intikamcılık konusunda iki ayrı yaklaşım modeli ortaya koymuştur. Bunlardan ilki, genellikle “fiili intikamcılık modeli” (*in-fact model*) olarak adlandırılır ve intikamcı davranışların önlenmesini amaçlar; ikinci model ise “korku veya görünüş modeli” (*apprehension or appearance model*) olarak bilinir ve temel amacın, sanıkların anayasal haklarını kullanmaktan caydırılmasını önlemek olduğunu savunur.²³

Blackledge davasında²⁴, savcının gerçekten kötü niyetli (fiili intikamcı) olup olmadığının kanıtlanması aranmamış; yalnızca “gerçekçi bir intikamcılık ihtimalinin” (*realistic likelihood of vindictiveness*)²⁵ varlığı yeterli görmüştür. Yani, savcının motivasyonunu kanıtlamak gerekmeden, objektif olarak böyle bir tehlikenin varlığı halinde dahi usule uygun yargılanma hakkı ihlal edilmiş sayılabilecektir.²⁶ *United States v. Goodwin*²⁷ davasında ise Mahkeme, savcının eyleminin

²¹ Gilliéron, s. 124.

²² Krimmel, s. 12.

²³ Krimmel, s. 12-13.

²⁴ *Blackledge* davası aslında yargısal intikamcılıktan değil, savcılık intikamcılığından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, Yüksek Mahkeme savcılık intikamcılığı ile yargısal intikamcılığı, tek bir mesele olarak ele almış ve her iki tür dava için de ortak bir karine geliştirmiştir. Youngwood, s. 731.

²⁵ Doktrinde Matteuzzi, “gerçekçi bir intikamcılık ihtimalini” üçüncü bir test olarak kabul etmektedir (Matteuzzi, s. 270). Bakıldığında bu test görünüşte intikamcılık kategorisi içinde mütalaa edilebilecek şekilde aynı sonuçların doğmasına sebebiyet vermektedir. Bu yönüyle Krimmel’in benimsediği ikili model baz alarak değerlendirmelerimizi gerçekleştirmiş bulunmaktayız.

²⁶ Bales, s. 859, 865-866.

²⁷ *United States v Goodwin* 457 US 368 (1982)

zamanlamasının, bu eylemlerin intikamcı olarak varsayılp varsayılmayacağını etkilediğini belirtmiştir.²⁸

Fiili intikamcılık (*in-fact standard*) standardının temel amacı, savcıların gerçekten intikamcı şekilde hareket etmelerini önlemektir ve bu standartta ispat yükü, savcının kendisine karşı intikamcı davrandığını kanıtlamak zorunda olan sanıktadır.²⁹ Fiili intikamcılıkta sanığın intikam veya kin motivasyonunu kanıtlaması da oldukça zor bir standart olarak değerlendirilir.³⁰ Bu standart; savcının intikamcı davranmak için çok az ya da hiç motivasyonunun olmadığı, savcının önceki mahkûmiyet kararından herhangi bir çıkar elde etmediği, önce verdiği bir kararı yeniden vermek zorunda kalmadığı veya sanığın haklarını kullanmasına izin verilmesinin savcıya belirgin bir zorluk ya da kayıp yaratmadığı durumlarda uygulanır.³¹

Görünüşte intikamcılık (*appearance standard*) standardının ise iki temel amacı söz konusudur: Bunlardan ilki, sanıkların kanun yolu hakkını kullanmasının ya da suçunu kabul etmemesinin daha ağır bir ceza riskini doğuracağı endişesinden kurtarılarak, haklarını kullanmaktan caydırılmamalarını sağlamaktır; böylece hakkın kullanımı esaslı hale gelmiş olacaktır.³² *Pearce* davasında kabul edildiği üzere sadece fiili intikam duygusuyla ilgili olmayıp aynı zamanda sanığın hukuki durumuna itiraz etmesini engelleyebilecek makul intikam korkusuna karşı da koruma sağlamayı amaçlamıştır.³³ Ayrıca bu standart altında, benzer durumdaki diğer sanıklara gösterilen yaklaşımla karşılaştırma yapılmakta, önceki uygulamalardan sapma durumları ve makul gerekçe olmaksızın sertleşen tutum incelenmektedir.³⁴ Bu standartta ikinci amaç, savcıların gerçekten intikamcı davranışlarda bulunmasını engellemektir. Ancak, fiili intikamcılık standardı bu amaca her zaman ulaşamayabilir; çünkü

²⁸ Bales, s. 859.

²⁹ Krimmel, s. 22.

³⁰ Matteuzzi, s. 270.

³¹ Krimmel, s. 22.

³² Krimmel, s. 22.

³³ *Wasman v. United States* 468 U.S. 559 (1984)

³⁴ *Wasman v. United States* 468 U.S. 559 (1984)

savcılarının motivasyonları çoğu zaman karmaşık ve ispatı zordur.³⁵ Buna karşılık, görünüşte intikamcılık standardında ispat yükü savcıya geçer ve savcı, eyleminin intikamcı olmadığını göstermekle, kanıtlamakla yükümlü olur.³⁶ Bu standart, intikamcılık olasılığının gerçekçi bir şekilde gösterilmesine dayanan objektif bir testtir. Burada makul bir kişinin intikamcı doğaya ilişkin olasılığının gerçekçi olduğunu düşünüp düşünmeyeceği önemli bir sınama yöntemidir ve bu kapsamda, bu test sanığın subjektif izlenimlerine ve deneyimlerine bağlı olmayacaktır.³⁷

Görünüşte intikamcılık standardı, savcının intikamcı davranma motivasyonuna sahip olabileceği durumlarda devreye girer ve buna, savcının önceki yargılamada bir menfaatinin bulunması, daha önce doğru yaptığına inandığı bir işlemi tekrar yapmak zorunda kalması veya sanığın hakkını kullanmasının savcıya belirgin bir zorluk yaratması gibi örnekler dahildir.³⁸

B. İNTİKAMCILIĞIN BİR TEZAHÜRÜ OLARAK SEÇİCİ MUHAKEME (*SELECTIVE PROSECUTION*)³⁹

Seçici muhakeme, savcının bazı kişileri hukuka aykırı olarak muhakeme sürecine tabi tutarken, benzer durumdaki diğer kişileri

³⁵ Bales, s. 859.

³⁶ Krimmel, s. 22.

³⁷ Krimmel, s. 22.

³⁸ Ayrıca, savcının iddia pazarlığı sürecindeki (*plea bargaining*) davranışları nedeniyle intikamcılık iddiası ileri sürülemez. *Bordenkircher v. Hayes* kararı, savcının bu süreçteki yetkisini korumak için intikamcılık doktrinine önemli bir istisna getirmiştir; Mahkeme, uzlaşma sürecindeki pazarlığın, taraflar arasında karşılıklı tekliflerin yapıldığı ve görelî olarak eşit pazarlık gücünün bulunduğu bir süreç olduğunu, bu nedenle burada intikamcılık iddiasının geçerli olmayacağını vurgulamıştır. Krimmel, s. 24.

³⁹ “*Selective Prosecution*” ifadesi ilk bakışta seçici soruşturma olarak çevrilsede konunun kapsamı, çerçevesi, hukuki sonuçları noktasında anlamını en iyi karşılayan yapı ‘seçici muhakeme’ olacaktır. Bu nedenle makalede bu kavram için motamot çeviri yerine amaca hizmet eden ve konsepte uygun olan ‘seçici muhakeme’ kavramı tercih edilmiştir. Nitekim seçicilik ve ayrımcılık suçlama ile başlayıp soruşturma ve kovuşturma evrelerini içine alacaktır.

muhakeme sürecine tabi tutmaması anlamına gelen bir hukuki savunma (*criminal defence*) biçimidir.⁴⁰

Seçici muhakeme iddiasında, sanıklar esasen bir yasayı ihlal edip etmediklerinin önemli olmadığını iddia eder.⁴¹ Farklı yaş, ırk, din, cinsiyet veya politik görüşe sahip kişilerin sanığın yargılandığı aynı yasadışı eylemlerde bulunduğu halde kovuşturulmadığını ve sanığın özellikle o sınıfa yönelik bir önyargı nedeniyle kovuşturulduğunu içerebilir.⁴²

1886 yılında görülen *Yick Wo v. Hopkins*⁴³ davası, ayrımcı uygulamalar konusunda önemli bir dönüm noktasıdır.⁴⁴ Bu davada ABD Yüksek Mahkemesi; bir mevzuat hükmü lafız olarak tarafsız görünse bile eğer uygulamada belirli bir gruba karşı ayrımcılık yapılması yönünde uygulanıyorsa, bu durumun Anayasa'nın 14. Değişikliği'nde yer alan Eşit Koruma Maddesi'ni (*Equal Protection Clause*)⁴⁵ ihlal edeceğine ilk kez hükmetmiştir.⁴⁶ Bu davaya konu olayda;

⁴⁰ Mahkemeler savcılık lehine bu konuya daha ihtiyatlı yaklaşmaktadır. Örneğin *United States v. Griffin* [US 617 F.2d 1342, 1348 (9th Cir. 1978)] davasında Dokuzuncu Daire önemli bir belirlemede bulunmuştur. Savcıların, sanığın işlediği suçları kapsayan iddianamenin kapsamı da dahil olmak üzere, suçlamalar yaparken belli bir takdir yetkisine ihtiyaçları olduğunu vurgulamıştır. *Blackledge* kararında, savcının, savcılık takdirini uygun şekilde etkileyen değişen koşullar nedeniyle yeni suçlamalar getirmesinin engellendiği varsayılmamıştır. Bu nedenle, Dokuzuncu Daire geleneksel olarak savcıların suçlama kararlarına saygı göstermiş, ancak kuralın önleyici (*prophylactic*) doğasına vurgu yapmıştır. Bu yönüyle de savcılık intikamcılığı noktasında sanığın savunmasını ispatının kolay olduğunu söylemek mümkün olmayacaktır. Bales, s. 861.

⁴¹ Kruse, s. 1527.

⁴² Kruse, s. 1527.

⁴³ *Yick Wo v. Hopkins* 118 US 356 (1886).

⁴⁴ Henning, s. 747; Kruse, s. 1529.

⁴⁵ Ondördüncü Değişiklik-Birinci Kısım: "Amerika Birleşik Devletleri'nde doğan veya vatandaşlığa kabul edilen ve yargı yetkisine tabi olan tüm kişiler, Amerika Birleşik Devletleri ve ikamet ettikleri Eyalet vatandaşlarıdır. Hiçbir Eyalet, Amerika Birleşik Devletleri vatandaşlarının ayrıcalık veya bağımsızlıklarını kısıtlayacak herhangi bir kanun yapamaz veya uygulayamaz; hiçbir Eyalet, hukuki süreç

San Francisco Belediyesi, yangın tehlikesine karşı önlem olarak ahşap binalarda çamaşırhane işletmek için özel izin alınmasını gerektiren ve ilk bakışta tarafsız görünen bir düzenleyici işlem çıkarmıştı; ancak uygulamada ciddi bir ayrımcılık söz konusuydu. Belediye Meclisi, Çinli olmayan başvuru sahiplerinin neredeyse tamamına (sadece bir kişi hariç) izin verirken, 200 Çinli başvuru sahibinin hiçbirine izin vermemiştir. Ahşap bir binada çamaşırhane işleten Çinli göçmen Yick Wo izin alamadığı halde işletmesini çalıştırmaya devam ettiği için mahkûm edilmiştir. *Yick Wo v. Hopkins* davasında Yüksek Mahkeme, düzenleyici işlemin uygulanma biçiminin açıkça ayrımcı olduğuna ve bunun Anayasa'ya aykırı olduğuna hükmetmiştir. Mahkeme, bir yasanın sadece yazılı metnine değil, nasıl uygulandığına da bakılması gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁷ Bu karar, savcılık intikamcılığı doktrini açısından da önemlidir çünkü yasaların seçici ve ayrımcı bir şekilde uygulanmasının anayasal sınırlarını belirleyen ilk önemli içtihatlardan biridir.

Bu konuda önemli kararlardan biri de 1996 yılında ABD Yüksek Mahkemesi tarafından verilen *United States v. Armstrong*⁴⁸ kararıdır. Bu davada Yüksek Mahkeme'ye göre; sanığın ırkı nedeniyle muhakemeye tabi tutulduğu iddiasıyla savunmasında haklı olabilmesi için iddia makamının diğer ırklardan benzer konumdaki kişileri soruşturmayı veya kovuşturmayı reddettiğini göstermesi gerekir.⁴⁹ Eşit koruma bileşeni altında, soruşturma ve kovuşturma kararının ırk veya din gibi keyfi bir sınıflandırmaya dayandırılmayacağı kesin bir dille belirtilmiş ve bu konuda *Oyler v. Boles*⁵⁰ davasına atıf yapılmıştır. *Armstrong* davasında ispat yükünün seçici muhakeme konusunda sanıkta olduğu belirlenmiştir. Yüksek eşik standardı ile asılsız ve temelsiz iddiaların

olmaksızın herhangi bir kişiyi yaşam, özgürlük veya mülkiyet haklarından mahrum edemez; kendi yargı yetkisi altındaki herhangi bir kişiye kanunların eşit korunması hakkını reddedemez."

⁴⁶ Kruse, s. 1529.

⁴⁷ Gilliéron, s. 119.

⁴⁸ *United States v Armstrong* 517 US 456 (1996).

⁴⁹ Kruse, s. 1525.

⁵⁰ *Oyler v Boles* 368 US 448, 456 (1962).

önüne geçilmeye çalışılmıştır. Sanığa, bu savunmayı kullanabilmede açık ve net delil sunmak zorunluluğu yüklenmiştir. Mahkeme, uygulamada bilinçli olarak bazı seçiciliğin gösterilmesinin, tek başına federal anayasal bir ihlal olmadığı görüşünü kabul etmiştir.⁵¹

*United States v. Berrios*⁵² davasında İkinci Daire'nin ortaya koyduğu iki aşamalı analiz şöyle özetlenebilir: Kendisine seçici veya ayrımcı suçlama yapıldığını iddia eden sanığın, önce benzer durumda olan diğer kişilerin bu muameleye tabi kılınmadığını kanıtlaması gerekir.⁵³ İkinci olarak, sanığın bu muamelenin ırk, din, politika veya anayasal hakların kullanılmasını engelleme gibi anayasa tarafından yasaklanmış nedenlerle yapıldığını, yani ayrımcı ve kötü niyetle alındığını gösterebilmesi aranır; yani, sanık hem diğer benzer durumdaki kişilerin farklı muamele gördüğünü hem de kendisine yönelik muhakemenin bu ayrımcı/seçici sebeplerden kaynaklandığını ispatlamak zorundadır.⁵⁴ Böylece hem ayrımcı bir etkinin hem de ayrımcı niyetin kanıtlanması gerekecektir.⁵⁵

Ayrımcı etki (*discriminatory effect*), benzer suç işleyen diğer grupların muhakeme işlemine tabi tutulmadığının gösterilmesini teşkil eder; ayrımcı niyet (*discriminatory intent*) ise savcılık kararının ayrımcı

⁵¹ Gilliéron, s. 122.

⁵² *U.S. v Berrios* 501 F.2d 1207 (2d Cir. 1974).

⁵³ *Cassidy/Valdez*, s. 31;

United States v. Groves davasında Dokuzuncu Daire, suçlamalar arasındaki olgusal benzerliklerin intikamcı davranışı belirleyen bir faktör olmasına rağmen, bunun sadece faktörlerden biri olduğunu ifade etmektedir. *United States v. Groves* 571 F.2d 450 (9th Cir. 1978)

⁵⁴ *Cassidy/Valdez*, s. 31.

⁵⁵ Gilliéron, s. 119;

1985 yılında *Wayte v United States* (470 U.S. 598 (1985)) davasında Yüksek Mahkeme, seçici muhakeme iddialarında oldukça katı bir niyet standardı getirmiştir. Mahkeme, sadece ayrımcı bir etkinin varlığını göstermenin, savcılığın ayrımcı bir niyetle hareket ettiği sonucuna varmak için yeterli olmadığını açıkça belirtmiştir. Bu kararla birlikte, sanıkların delil duruşması talep edebilmeleri için öncelikle hem ayrımcı bir etki hem de ayrımcı bir niyet bulunduğunu göstermeleri zorunlu hale gelmiştir. Gilliéron, s. 120.

faktörlere dayandığının somut olarak ortaya konulabilmesi gereğini ifade eder.⁵⁶

Kişinin seçici muhakeme iddiasında bulunabilmesi için, öncelikle suçlama kararının ayrımcı bir etki doğurduğunu ve bu kararın ayrımcı bir niyetle alındığını göstermesi zorunludur. Savcının sadece belirli bir gruba (örneğin belli bir ırk, ideoloji, siyasi grup, din veya cinsiyete mensup kişilere) yönelik muhakeme süreci başlatırken, benzer durumda olan diğer kişilere aynı şekilde işlem yapmadığını kanıtlamalıdır; nitekim bu ayrımcı etkinin ispatı çoğunlukla, başka gruplara mensup kişilerin de aynı suçu işlediği hâlde kovuşturulmadığını gösteren istatistiki verileri gerektirir.⁵⁷ Ancak Yüksek Mahkeme, sanığın böyle bir iddiayı destekleyecek polis veya savcılık dosyalarına erişebilmesi için hem ayrımcı etki hem de ayrımcı niyet konusunda başlangıç düzeyinde somut delil sunmasını şart koşmuştur; bu da sanığın iddiasını ispatlamak için ihtiyaç duyduğu bilgiye erişmesini neredeyse imkânsız hâle getirir. ⁵⁸Sonuç olarak, bu usuli kısır döngü nedeniyle, seçici kovuşturma iddialarının öne sürülmesi ve ispatlanması pratikte son derece zordur.⁵⁹

Mahkemeler, aksi yönde güçlü kanıtlar olmadıkça, savcının iyi niyetle ve kamu güvenine uygun şekilde hareket ettiğini varsayar.⁶⁰ Bu varsayımı aşmak için, *U.S. v. Berrios* kararında da vurgulandığı üzere sanık benzer durumda olanlar kovuşturulmazken kendisinin kasıtlı olarak kovuşturma için seçildiğini ve bu seçimin anayasal olarak kabul edilemez nedenlere dayandığını gösteren ilk görünüş ispatını (*prima facie*) ortaya koyabilmelidir.⁶¹ *U.S. v. Falk*⁶² kararında sanığın ilk görünüş ispatını başarıyla sağlayabilmesi durumunda, ispat yükünün savcıya

⁵⁶ Gilliéron, s. 120vd;

⁵⁷ Cassidy/Valdez, s. 31.

⁵⁸ Cassidy/Valdez, s. 31.

⁵⁹ Cassidy/Valdez, s. 31; Kadish/Schulhofer/Barkow, s. 90.

⁶⁰ *U.S. v Serafino* 281 F.3d 327, 331 (1st Cir. 2002); *U.S. v Parham*, 16 F.3d 844 (8th Cir. 1994); *U.S. v Saade*, 652 F.2d 1126, 1135 (1st Cir. 1981). Gilliéron, s. 122; Cassidy/Valdez, s. 34.

⁶¹ Cassidy/Valdez, s. 30; Cross, s. 443-444.

⁶² *U.S. v Falk* 479 F.2d 616, 624 (7th Cir. 1973).

geçeceği belirtilmiştir. Savcı kovuşturmanın nedenlerini haklı göstermek veya açıklamak zorunda olacaktır; bu yönde *U.S. v. Falk* kararı oldukça önemlidir. Sanık böylece iddia makamının dosyalarına erişme ve savcayı sorgulama fırsatı elde edebilecektir.⁶³

Seçici muhakeme, savcının takdir yetkisini keyfi veya ayrımcı şekilde kullanmasını önlemeye yönelik güçlü bir anayasal güvencedir ve Eşit Koruma Maddesi'nin temel bir yansıması teşkil eder.⁶⁴ *United States v. Steele*⁶⁵ davasında Dokuzuncu Daire, nüfus sayımı formunu doldurmayı reddeden bir hükümet karşıtı aktivistin mahkûmiyetini bozmuştur. Mahkeme, "sadece sesini yükselten suçluya odaklanan bir uygulama, doğası gereği şüphelidir" hükmünü vermiştir. *United States v. Falk*⁶⁶ davasında Yedinci Daire, savcılığın sanığı protesto faaliyetleri nedeniyle seçmiş olmasından endişe duymuş ve bu kararı, Adalet Bakanlığı'nın üst düzey yetkililerinin inceleyip onaylamasını şüpheli bulmuştur.⁶⁷

*United States v. Robinson*⁶⁸ davasında, bir bölge mahkemesi, özel bir dedektifin yasa dışı telefon dinlemesi yapmaktan aldığı mahkûmiyetini bozmuştur; çünkü devlet memurları, muhalif görüşlü örgütlerin soruşturmalarında aynı yasayı sistematik olarak ihlal etmiş, ancak hiç kovuşturulmamışlardır. Bölge mahkemesi, elektronik gözetim yoluyla iddia makamının sivil özgürlükleri kötüye kullandığını belirterek, "bu davadaki sanığa karşı yasanın uygulanmasında sistematik bir ayrımcılık yapıldığı" sonucuna varmıştır.⁶⁹ Bu kararlar, seçici muhakemenin anayasal olarak yasaklandığını ve savcının takdir yetkisini kötüye kullanmasının önüne geçilmesi gerektiğini göstermektedir.⁷⁰

⁶³ Gilliéron, s. 122; Cassidy/Valdez, s. 30.

⁶⁴ Henning, s. 747.

⁶⁵ *United States v Steele* 461 F.2d 1148 (9th Cir. 1972).

⁶⁶ *United States v Falk* 479 F.2d 616 (7th Cir. 1973)

⁶⁷ Henning, s. 748.

⁶⁸ *United States v Robinson* 311 F.Supp. 1063 (W.D. Mo. 1969).

⁶⁹ Henning, s. 749.

⁷⁰ Henning, s. 748.

C. SAVCI İNTİKAMCILIĞI DAVALARINDA USUL VE İSPAT

Savcılar kaçınılmaz olarak bir ölçüde intikamcı davranırlar; çünkü topluma ve mağdura verilen zararın öcünü almak, hangi yargı sistemine dahil edeceklerini ve hangi cezayı talep edeceklerini belirlemek savcının görevidir.⁷¹ Bu noktada doktrinde ifade edildiği üzere, bu doğal görüntünün yanlışlanabilmesi noktasında, savcının intikamcı davranmak için motivasyona sahip olduğu ve objektif koşulların bir intikamcılık karinesi veya izlenimi yarattığı durumlarda görünüşte intikamcılık standardı uygulanmalı; böyle bir motivasyonun olmadığı durumlarda yani sanığın, savcının sübjektif olarak hukuka aykırı bir intikamcı motivasyonla hareket ettiğini somut delillerle kanıtlanma gereken hallerde ise mahkemeler fiili intikamcılık standardını kullanmalıdır.⁷²

Anglo-Amerikan içtihat hukuku zaman içinde belirli bir birikim ile geniş bir uygulama perspektifi sunar. Bu birikimler sonucu zamanla genel kurallar ve ispata ilişkin belirlemeler doğar. İçtihat hukukunda gelişim gösteren bu teori de zamanla ispat hususunda önemli belirlemeler yapılmasını gerektirmiştir.

Bu gerekliliğe yönelik olarak görünüşte intikamcılık standardının pratikteki uygulanış biçimini gösteren önemli örneklerden biri *United States v. Griffin*⁷³ davasıdır. Bu davada Dokuzuncu Daire, “tüm koşulların toplamı” yaklaşımını benimsemiş ve “genel tablo”nun intikamcılık görünümünü yansıtır yansıtmadığını incelemiştir. Özellikle mahkeme, suçlama kararının “intikamcılık görünümünü” ima edip etmediğine bakmıştır; hatta Dokuzuncu Daire, özellikle “intikamcılık görünüşünün” belirip belirmediğini ortaya koymak için suçlama kararını incelemiştir. Karara göre sanık, bu karineyi tetikleyen olguları ortaya koyarsa, karineyi çürütme yükü savcılığa geçecektir. Savcılık,

⁷¹ Henning, s. 737.

⁷² Krimmel, s. 25.

⁷³ *United States v Griffin* 617 F.2d 1342, 1348 (9th Cir. 1978).

suçlama kararının ya bağımsız nedenlerle ya da araya giren yeni koşullarla haklı olduğunu göstererek bu karineyi çürütebilecektir.⁷⁴

Dokuzuncu Daire, sonradan yöneltlen suçlamaların ilk suçlamayla aynı ya da ilişkili fiillere mi, yoksa tamamen ilgisiz fiillere mi dayandığını ayırt etmiştir. Sonraki suçlamalar, ilk suçlamayla ilişkili fiillere dayanıyorsa intikamcılık olasılığının daha yüksek olduğunu; buna karşın, yeni suçlamalar ilk suçlamayla ilgisiz fiillere dayanıyorsa intikamcılık olasılığının daha düşük olduğunu kabul etmiştir. Ancak, bu unsur önemli olsa da karinenin doğup doğmadığını belirlemede kesin ve tek başına belirleyici değildir.⁷⁵ Sonuç olarak, Dokuzuncu Daire, yeni suçlamaların ilk suçlamayla aynı olgusal temelden kaynaklanıp kaynaklanmadığı gibi bir faktörü de dikkate alarak, yeni suçlamalar etrafındaki tüm koşulların toplamına dayalı bir “intikamcılık görünümü” testini benimsemiştir.⁷⁶ Böylece ispat yükünün kimde olduğunun tespiti daha kolay olmaktadır.

ABD Yüksek Mahkemesi, istatistiksel çalışmaların seçici kovuşturma iddiasını destekleyebileceğini kabul etmiştir, ancak bazı çalışmaların ayrımcılığı kanıtlamakta başarısız olduğunu açıklamıştır.⁷⁷ *United States v. Bass*⁷⁸ davasında, Mahkeme, Adalet Bakanlığı'nın istatistiklerine dayanarak, Birleşik Devletlerin Afro-Amerikalıları ölüm cezası gerektiren suçlarla, beyazlara göre iki kat daha fazla ve beyazlarla Afro-Amerikalılar arasında daha sık iddia pazarlığı (*plea bargain*) yapıldığına dair bir seçici kovuşturma savunması değerlendirmiş ve analizinde sadece ayrımcı etkiyi tartışarak Altıncı Daire'nin ulusal istatistiklerin aynı durumdaki sanıklar gerekliliğini göstermediği sonucuna yanlış vardığını belirtmiştir.⁷⁹ Yüksek Mahkeme, genel suçlamalara ilişkin ham istatistiklerin benzer durumdaki sanıklara karşı yapılan suçlamalar hakkında hiçbir şey söylemeyeceğini ve buna

⁷⁴ Bales, s. 862.

⁷⁵ Bales, s. 862-863.

⁷⁶ Bales, s. 863.

⁷⁷ Kruse, s. 1542.

⁷⁸ *United States v Bass* 536 U.S. 862 (2002).

⁷⁹ Kruse, s. 1542.

dayanarak, ülke çapındaki istatistikler yerine, suçlamanın yapıldığı bölge veya şehirden gelen istatistiklerin öncelenmesini ifade etmiştir.⁸⁰

Tüm bunların dışında mahkemelerin savcının gerçek motivasyonunu dikkate alıp almaması gerektiği tartışmalıdır.⁸¹ Savcının niyetini ortaya çıkarmak çoğu zaman mümkün olmadığından, mahkemeler genellikle savcılık suistimali iddialarını “hükme etkili olmayan hata (*harmless error*)” standardı çerçevesinde, yani sanığın ihlalden zarar görüp görmediğine bakarak değerlendirir; bu nedenle, savcının öznel niyeti, anayasal incelemede çoğunlukla belirleyici değildir ve sadece çok istisnai durumlarda doğrudan dikkate alınır.⁸² Sonuç olarak, mahkemelerin savcının niyetine aşırı vurgu yapması, anayasal korumaların yanlış uygulanmasına yol açabilir; bu yüzden doktrinde, yerinde bir şekilde, esas olarak sanığın haklarının ihlal edilip edilmediğine odaklanılması gerektiği önerilmiştir.⁸³

III. TÜRK HUKUKU VATANDAŞLARINI SAVCILIK İNTİKAMCILIĞINDAN KORUMAKTA MIDIR?

A. GENEL OLARAK

Türk hukukunda savcılık intikamcılığı doktrininin doğrudan karşılığını teşkil eden yerleşik bir doktrin bulunmamaktadır. Bireylerin suistimallere karşı korunabilmesi noktasında olası bir ihlal, genel olarak adil yargılanma hakkı ve tarafsızlık ilkeleri çerçevesinde değerlendirilebilir.

Savcılık intikamcılığından korunma mekanizmalarının araştırılması noktasında Anglo-Amerikan sistemi dışına da bakmak gerekmektedir. Örneğin Birleşmiş Milletler düzeyinde de savcılar özelinde olması gerekene yönelik değerli belirlemelerde bulunulmuştur. 1990 yılında Sekizinci Birleşmiş Milletler Suçun Önlenmesi ve Suçluların Islahı Kongresi tarafından hazırlanan ‘Savcıların Rolüne İlişkin Kılavuz

⁸⁰ Kruse, s. 1542.

⁸¹ Henning, s. 722-723.

⁸² Henning, s. 722-723.

⁸³ Henning, s. 722-723.

İlkeler'e⁸⁴ göre; Birleşmiş Milletler Şartı ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer alan adalet, eşitlik ve insan hakları ilkeleri teorik düzeyde kabul edilmesine rağmen, pratikte bu değerler ile gerçek durum arasında önemli farklar bulunmaktadır. Bu nedenle tüm ülkelerin adalet sistemlerini bu temel ilkeler doğrultusunda yeniden düzenlemeleri gerekmektedir. Savcıların ceza adaleti sistemindeki kritik rolü göz önünde bulundurularak, onların mesleki yeterliliklerinin artırılması, uygun eğitim programlarından geçirilmesi ve modern suçluluk türleriyle mücadele edebilecek donanımına kavuşturulması gereği hayati önemde değerlendirilmiştir. Ayrı ayrı maddelerde savcıların gerekli teknik donanımına sahip olması ve esaslı bir eğitimden geçmesi, hukuka uygun davranması, etkili soruşturma kapasitesini haiz olması yönünde temel gereklilikler sayılmıştır.⁸⁵ Bunun dışında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Savcıların Rolüne İlişkin 19 Sayılı Tavsiye Kararı da bu konuda en kapsamlı çalışmalardan birisidir.⁸⁶

⁸⁴ The Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders Share, "Guidelines on the Role of Prosecutors" (7 September 1990) <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/guidelines-role-prosecutors>>

⁸⁵ Detaylı bilgi için bkz. Eighth UN Congress, "Guidelines on the Role of Prosecutors".

⁸⁶ Bkz. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 'Recommendation No. R (2000) 19 of the Committee of Ministers to member states on the role of public prosecution in the criminal justice system: Explanatory Memorandum' (Türkiye Barolar Birliği 2000) <[https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykanunteklifi/erec\(2000\)19expmot.pdf](https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykanunteklifi/erec(2000)19expmot.pdf)>

Diğer önemli bir gelişme olarak Avrupa Konseyi ve Macaristan Savcılığı işbirliğiyle 29-30 Mayıs 2005 tarihlerinde Budapeşte'de düzenlenen Avrupa Savcıları Konferansı'nın ardından, 31 Mayıs 2005'te "Budapeşte İlkeleri" kabul edilmiştir (Hakan Karakehya/Murat Arabacı, "Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü, Muhakemedeki Taraf Pozisyonu ve İspat Yükünün Bulunması Üzerine", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.65, S.4, 2016, s. 2075-2076). Bu ilkeler, savcılarının temel görevlerine ilişkin etik standartları belirleyen önemli bir belgedir. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK), Bangolar Yargı Etiği ilkelerinin ardından 10 Ekim 2006 tarihli ve 424 sayılı kararla "Savcılar İçin Avrupa İlkeleri"ni benimsemiştir (Karakehya/Arabacı, s. 2076). İlkeler, savcılarının görevlerini ulusal ve

Diğer tavsiye kararlarında da benzer düzenlemeler yer almaktadır. Ancak savcılık görevinin kötüye kullanımı ile savcılık intikamcılığını konu olan doğrudan bir çalışma, karar veya rapor Kıta Avrupası düzeyinde yahut Birleşmiş Milletler çalışmalarında yer almamıştır.

Türk hukuk doktrininde savcılık intikamcılığı kavramı doğrudan tartışılmamakla birlikte, ceza adaleti sisteminin tarafsız, objektif ve adil işleyişine yönelik ilke ve güvenceler, benzer bir koruma sağlama potansiyeline sahip görülebilmektedir. Bunun için Türk ceza muhakemesinde ilgili kurumları ayrı ayrı incelemek gerekmektedir.

B. SAVCI TARAFSIZLIĞI YÖNÜNDEN

Savcının temel görevi, bir suç şüphesi öğrendiğinde derhal maddi gerçeği araştırmaktır. Bu araştırma sırasında sanığın hem lehine hem de aleyhine olan delilleri toplamakla yükümlüdür (CMK m. 160/2). Savcı, objektif bir süje olarak kabul edilir ve görevi sadece mahkûmiyet talep etmek değil, adaletin gerçekleşmesini sağlamaktır.⁸⁷ CMK m. 170/5'e göre savcı, iddianamenin sonuç kısmında şüphelinin yalnızca aleyhine olanları değil aynı zamanda lehine olan hususları da ileri sürmek zorundadır.⁸⁸ Savcı suç işlendiği hususunda yeterli şüphey-

uluslararası hukuka uygun şekilde yerine getirmesini; adil, tarafsız, tutarlı ve hızlı davranmasını; insan onuru ile haklarına saygı göstermesini, kamu yararını gözetirken bireysel haklarla toplumun çıkarları arasında dengeli bir yaklaşım sergilemesini zorunlu kılar. Yargıtay Ceza Genel Kurulu da (E.2007/5-83, K.2007/244 20.11.2007) bu ilkelere uyulması gerektiğini vurgulayarak, Budapeşte İlkeleri'nin Türk hukuk sistemindeki etkisini pekiştirmiştir. (Karakehya/Arabacı, s. 2076).

⁸⁷ Toplumsal iddia makamını temsil eden savcı, suç işlenmesi ile bozulan toplumsal barışının yeniden tesisinde iddia görevini kamu adına yerine getirirler. Nur Centel/Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 126.

⁸⁸ Bu husus Anglo-Amerikan ceza muhakemesi hukukunda da önem arz etmektedir. Örneğin *Demjanjuk v. Petrovsky* davasında (*Demjanjuk v Petrovsky* 10 F.3d 338 (6th Cir. 1993)) Altıncı Daire, vatandaşlığını kaybetme ve sınır dışı edilme tehdidiyle karşı karşıya olan sanığa lehte delilleri açıklama yükümlülüğünü ihmal eden savcılarının savcılık suistimalinde bulunduğu karar vermiştir. Henning, s. 721-722.

ulaştıktan ve iddianame düzenledikten sonra yargılama aşamasında mütalaasında beraat talep ederek de iddia görevini layıkıyla yerine getirebilir. Bu, savcının kovuşturma mecburiyeti ilkesi kapsamında yükümlülüğüne halel getirmez. Ancak bu durum, seçici muhakeme noktasında kötüye kullanım olarak da gündeme gelebilir. Örneğin savcı, soruşturma dosyasında şüpheli lehine olan deliller bulunmasına rağmen bunları iddianamenin sonuç kısmında göstermekte ihmal gösterebilir. Böylesi bir durum CMK m. 174/1-a kapsamında iddianamenin iadesi sebebi olarak öngörülmüştür. Bu yönüyle nispeten sınırlı denetim mekanizmalarının öngörüldüğü düşünülebilir. Ancak bu sınırlı mekanizmaların dahi etkili uygulanmaması, halihazırda yetersiz ve etkisiz olan teorik düzenlemelerin içini boşaltmaktadır. *Bilge'nin* de ifade ettiği gibi kanun maddeleri nihayet birer araçtır. Onların iyi veya kötü sonuç vermeleri, uygulamadaki niyete bağlıdır.⁸⁹

Anglo-Amerikan sisteminde yaygın bir uygulama olan iddia pazarlığı kurumu sanığın itiraf pazarlığı teklifini reddetmesi veya bir mahkûmiyet kararına itiraz etmesi üzerine savcının daha ağır suçlamalar yöneltmesi durumunda intikamcılık ortaya çıkabilmektedir. *Bordenkircher v. Hayes* davasında ise savcının, sanığın suçsuz olduğunu iddia etme hakkını kullanması halinde suçlamaları ağırlaştıracağı tehdidi, Yüksek Mahkeme tarafından intikamcılık olarak değil, iddia pazarlığının doğası gereği kabul edilebilir karşılıklı bir taviz süreci (*give-and-take of plea bargaining*) olarak görülür ve sanık, savcının teklifini kabul etmekte veya reddetmekte özgür olduğu sürece bir cezalandırma veya misilleme unsuru yoktur.⁹⁰ Ancak *United States v. Goodwin* davasında, sanığın başlangıçta iddia pazarlığına girmesi, ancak sonra fikir değiştirip jüri yargılama talep etmesi üzerine savcının suçlamayı ağırlaştırması ele alınır. Bu durum, sanığın hakkını kullanmasının, savcının misillemesine yol açabildiğini gösterir.⁹¹ İddia pazarlığı kurumunun Türk hukukunda bir karşılığı olmasa da özellikle

⁸⁹ Necip Bilge, “Son Anayasa Değişikliğine Göre Tabî Hâkim ve Savcı Teminatı”, *Prof. Dr. H. C. Oğuzoğlu’na Armağandan Ayrı Bası*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s. 585.

⁹⁰ Note, s. 200-201.

⁹¹ Note, s. 208.

seri muhakeme usulünde şüphelinin seri muhakeme teklifini reddetmesi halinde intikamcı bir güdü ile savcının iddianamede daha ağır suçlamada bulunması olasıdır. Aynı şekilde kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile sonuçlanabilecek olan uzlaştırma sürecinden vazgeçilmesinde de daha ağır suçlamalarla kişilerin sanık statüsüne sokulması mümkündür. Ancak bu tür durumlara karşı iddianamenin iadesi usulünden başka esaslı bir güvence sağlanmış değildir. *Blackledge v. Perry* davası incelendiğinde de savcının kişilerin yasal hakkını kullanmasını engellemek için elindeki araçları (örneğin suçlamayı ağırlaştırma) kullanmasının tehlikesine işaret etmektedir. Bu karar kapsamında savcının mahkumiyetin kesinleşmesini sağlama gibi bir çıkarı olduğu, bu çıkarın da onu intikamcı davranmaya yönlendirebileceği doktrinde ifade edilmektedir.⁹² Bu noktada Türk hukukunda da savcının siyasi veya başka subjektif sebeplerle benzer kurumsal baskılar altında kalabilmesi mümkündür ve bu nedenle objektif denetim mekanizmalarının etkinlik kazanması elzemdir. Ancak intikamcılığa karşı etkin bir korumanın bulunmadığı görülmektedir. Örneğin savcının soruşturma sürecini askıda tutması, yeterli şüphe değerlendirmesini erteleyip makul sürede iddianame düzenleyip düzenlemeyeceğine karar vermemesi de lekelenmeme hakkı ve adil yargılanma hakkına aykırılık oluşturmaktadır.

CMK'da savcıların tarafsızlığına ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemiş olması da büyük bir eksikliktir. Kamu adına iddia görevini üstlenen savcıların bir yönden taraf oldukları söylenebilir. Bu taraf, suç işlenmesi ile bozulan kamu düzeninin yeniden tesisinde menfaati bulunan halktır. Bu görevi noktasında savcının taraf olmadığını iddia etmek makul olmayacaktır.⁹³ Ancak bu taraf konumu, savcının muhakemenin süjesi olması ile sınırlıdır. Süje olma noktasında iddia tarafı olmak ile tarafsız olmak ayrı iki durumu temsil eder. Hâkimin tarafsızlığı ile ilgili CMK m. 22-31 hükümleri arasında düzenlemeler yer almaktayken savcılar için böylesi düzenlemelere yer verilmemiştir. Ancak savcının şüphelinin lehine de delil gösterme mecburiyeti ile

⁹² Bkz. Note, s. 199.

⁹³ Karakehya/Arabacı, s. 2074.

CMK'nın savcılara da tarafsız olma niteliği yüklediği söylenebilir.⁹⁴ Savcılar makam olarak değil, kamusal görevini yerine getirirken kişisel olarak tarafsız olmak durumundadırlar.⁹⁵

Tarafsızlık ile ilgili olarak, diğer bir sorunlu uygulama da aynı suçu işledikleri yönünde izlenim oluşabilecek kişilerden, herhangi bir saikle, biri için suçlama kararı vermek, diğerleri için böyle bir karar vermemektir. Bu husus da Amerikan hukuk uygulamasındaki savcılık intikamcılığının bir görünümünü teşkil etmektedir.⁹⁶ Başka bir ihtimal olarak suçu çok sayıda kişinin işlediği yönünde oluşan izlenime rağmen hepsi hakkında suçlama kararının verilmesinin mümkün olmaması ancak aralarından seçilen az sayıda kişinin muhakeme işlemlerine tabi tutulması da gündeme gelebilecektir. Ceza adaletini sağlama ideali ile çelişen bu tür uygulamalara karşı bireyleri koruyacak etkili mekanizmalar öngörülmüş değildir. Savcının yetkileri ve imkânları göz önüne alındığında silahların eşitliğinden söz etmek mümkün olmayacaktır.⁹⁷ Soruşturma evresinde silahların eşitliğini katı bir şekilde anlamak soruşturma amacına hizmet etmeyecekse de⁹⁸ şüpheli için hakkını kullanabilme noktasında olması gereken savunma ve korunma imkânları tanınmış olmalıdır.

⁹⁴ Benzer yönde bkz. Karakehya/Arabacı, s. 2075.

⁹⁵ Karakehya/Arabacı, s. 2076; Esas hakkında mütalaa verirken dahi savcının tarafsız olması gerektiği hakkında bkz. Veli Özer Özbek/Koray Doğan/Pınar Bacaksız, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024, s. 680.

Erem, savcıların işgal ettiği konunun önemi itibarıyla hâkimlik teminatının savcılar için daha zaruri olduğunu savunmaktadır. Faruk Erem, *Ceza Usulü Hukuku*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1973, s. 140.

⁹⁶ Devletin, Anayasa m. 10 kapsamında (kanun önünde eşitlik) bireylere eşit şekilde davranma yükümlülüğü bulunmaktadır. Devlet, kamu adına işlem yapan savcılarının özellikle bu hususa riayet etmesi önem arz etmektedir. M. Volkan Dülger/Ş. Cankat Taşkın, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Seçkin Yayıncılık, 2023) 91.

⁹⁷ Soruşturma evresinde silahların eşitliği ilkesinin geçerli olup olmayacağı yönündeki tartışma için bkz. Centel/Zafer, s. 251-252.

⁹⁸ Dülger/Taşkın, s. 91.

C. ETKİLİ İHLAL GİDERİM MEKANİZMALARININ BULUNMAYIŞI YÖNÜNDEN

Türk hukukunda, savcının kötü niyetli veya misilleme amaçlı hareket ettiğini iddia eden sanıkların, bu iddialarını ispatlaması son derece güçtür. Savcının kararlarına karşı hiyerarşik itiraz yolları ve disiplin denetimi ise çoğu zaman etkisiz kalmakta, bireylerin keyfi ve ayrımcı uygulamalara karşı korunmasını tam olarak sağlayamamaktadır.⁹⁹ Adalet Bakanı'nın siyasi bir kişilik olması ve soruşturma izni verip vermeme konusunda geniş bir takdir yetkisine sahip olması bu durumun temel nedenlerinden birisidir ve bu durum, Bakan'ın hâkimin ya da savcının sorumluluğuna gidilmesinin önünü de kapatabileceğini gösterir.¹⁰⁰ Bu yetki, denetim mekanizmasının keyfi bir şekilde işletilebileceğini veya hiç işletilmeyebileceğini ortaya koyar.¹⁰¹ Aynı şekilde savcılar hakkında gerçekleştirilen şikâyetlerin, soruşturmayı gerektirip gerektirmediği yönündeki takdir yetkisi tümüyle Adalet Bakanlığına bırakılması şikâyetçilerin nezdinde savcıların, meslek ilkelerine ve kurallarına aykırı davranışlar bile sorumluluktan bağışık tutululabilecekleri yönünde bir algının oluşması tehlikesini yaratmaktadır.¹⁰² Söz konusu şikâyetler bakımından yeterince gerekçelendirilmiş cevaplara yer verilmemesi de bu algılamının oluşmasındaki olasılığı artırmaktadır.¹⁰³ Ayrıca hâkimin reddi gibi savcının reddi kanunda düzenlenmemiştir. Soruşturmanın bölünmezliği (bütünlüğü) ilkesi gereği savcılar kararlarını başsavcılık adına almaktadırlar.¹⁰⁴ Başsavcıyla savcılar arasındaki bağlılık ilişkisi gereği

⁹⁹ Eylem Baş, "Hâkimlerin ve Savcıların Disiplin Yönünden Soruşturulmaları ve İşledikleri Suçlar Nedeniyle Yargılanmaları" *Ankara Barosu Dergisi*, C.74, S.3, 2016, s. 308.

¹⁰⁰ Baş, s. 308.

¹⁰¹ Baş, s. 308.

¹⁰² Baş, s. 309.

¹⁰³ Baş, s. 309.

¹⁰⁴ 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun m. 17, bu bağlılık ilişkisini şu şekilde düzenlemiştir: "Cumhuriyet başsavcılığının görevleri şunlardır: 1. Kamu davasının açılmasına yer olup olmadığına karar vermek üzere soruşturma yapmak veya yaptırmak, 2. Kanun hükümlerine göre,

münferiden savcının yaptığı işlemler Başsavcılığa şikâyet edilebilir veya talepte bulunulabilir.¹⁰⁵ 5235 sayılı Kanun m. 18'de Başsavcılara tanınan denetim ve gözetim yetkisi bu şikâyete veya talebe hukuki bir zemin sağlıyor gibi gözükebilir. Ancak mevzuatta Başsavcılığa şikâyet veya talep şeklinde doğrudan bir hukuki çare düzenlenmemiştir. Etkili bir hukuki çare olarak şartları, kapsamı, sağlayacağı koruma gibi hususlar belirlenmemiştir. Başsavcılığa şikâyet yolu, kapsamı ve sınırları belirsiz, etkinliği büyük ölçüde Başsavcının takdirine bağlı, kurumsallaşmamış bir denetim mekanizması olarak kalmaktadır. Bu durum, savcının olası keyfi veya taraflı eylemlerine karşı bireylerin etkili bir korumadan mahrum kalması riskini barındırmaktadır.

D. ALEYHE DEĞİŞTİRME YASAĞI YÖNÜNDEN

Anglo-Amerikan uygulamasında, *North Carolina v. Pearce* davasında sanığın kanun yoluna başvurma hakkını kullandığı için cezalandırılmasının anayasaya açık aykırılık (*patently unconstitutional*) olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, sadece fiili intikamcılığın değil, bu yöndeki bir içsel tehdidin bile diğer sanıkları haklarını kullanmaktan caydırabileceği belirtilmektedir.¹⁰⁶ Mahkemenin bu yaklaşımından hareketle, Türk hukukunda da savcının misilleme amaçlı eylemlerinin yalnızca mağdur sanık için değil, tüm adalet sistemi için caydırıcı bir etki yarattığını ve bu nedenle "adil yargılanma hakkının" özünü zedelediğini söylemek mümkündür. Bu kapsamda diğer sorun teşkil

yargılama faaliyetlerini kamu adına izlemek, bunlara katılmak ve gerektiğinde kanun yollarına başvurmak..."

¹⁰⁵ Türk hukukunda savcı reddi açıkça düzenlenmediği için tarafsızlık ihlali iddialarının dolaylı yollarla gündeme getirilebileceği doktrinde ifade edilmektedir (Bkz. Sinan Sürücü, 'Cumhuriyet Savcısının Tarafsızlığı ve Reddi Sorunu' (2021) 86(1) İzmir Barosu Dergisi 223, 256vd.) Şikâyet, disiplin soruşturması, idari dava (idari eylem ve işlemlerden doğan tam yargı davası) gibi çareler ile tarafsızlık iddialarının gündeme getirilmesi mümkün olabilse de kanaatimizce bu konuda yasal reform ihtiyacı bulunmaktadır.

¹⁰⁶ Note, "Prosecutorial Vindictiveness in the Criminal Appellate Process: Due Process Protection After United States v. Goodwin", *Michigan Law Review*, C.81, S.1, 1982, s. 198.

eden uygulamayı ise sanık lehine kanun yolu sürecinin baltalanması oluşturmaktadır. Savcı, hâkim ve mahkeme kararlarına karşı kanun yoluna başvurabilir. Savcı, sanık aleyhine kanun yollarına başvurabileceği gibi sanık lehine de başvurabilir (CMK m. 260/1, 3).¹⁰⁷ Nitekim bu husus etkili soruşturma yükümlülüğünün bir gereğidir. Sanığın yararına olan hukuk kurallarına aykırılık, sanık aleyhine hükmün bozdurulması için Cumhuriyet savcısına bir hak vermez (CMK m. 290). Bunun dışında davaya yeniden bakacak mahkemelerin işlemleri noktasında olası bir intikamcılık potansiyeli bulunmaktadır. Hüküm yalnız sanık tarafından veya sanık lehine Cumhuriyet savcısı tarafından temyiz edilmişse, yeniden verilen hüküm, önceki hükümle belirlenmiş olan cezadan daha ağır olamayacaktır (CMK m. 307/5). Aleyhe değiştirme yasağı (*reformatio in peius*¹⁰⁸) kapsamında söz konusu sınırlamalar önemli bir işlev görmektedir.¹⁰⁹

Eski tarihli bir Yargıtay içtihatları birleştirme kararına göre savcı, kanun yolu başvurusunda sanık lehine mi yoksa aleyhine mi başvurduğunu belirtmelidir. Aksi halde başvuru şüpheli veya sanık lehine sayılır.¹¹⁰ Bu kabul, kötü niyetli uygulamalardan şüpheli ve sanığı koruma noktasında oldukça etkili bir koruma sağlar. Bunun dışında savcı sanık lehine kanun yoluna başvurduğunda kanun yolundan vazgeçmek istediğinde bunu sanığın rızasını almadan yapamayacaktır (CMK m. 266/1). Tüm bu olumlu düzenlemelerin yanında savcılarının kötü niyet motivasyonunu ispatın zorluğu karşısında sanık aleyhine kanun yolu başvurusunda sırf sanığın aleyhe değiştirme yasağından faydalanmaması için gerekçesiz aleyhe kanun yolu başvurularının da önüne geçilmesi gerektiği kanaatindeyiz. CMK m. 273 ve 294 hükümlerinde kanun yoluna başvuruda gerekçe ile ilgili belirlemeler

¹⁰⁷ Bunun gerekçesini, savcının da yargının üçlü sacayağından biri olarak iddia işlevini yerine getirmesi ve bu kapsamda maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacıyla davranması gereği oluşturmaktadır. Yener Ünver/Hakan Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku Cilt III*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2023, s. 2332.

¹⁰⁸ Detaylı bilgi için bkz. Centel/Zafer, s. 897vd.

¹⁰⁹ Ünver/Hakeri, s. 2333.

¹¹⁰ Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulu, E.26 K.32, 17.12.1930. Ünver/Hakeri, s. 2333.

yapılmış olsa da kanaatimizce aleyhe değiştirme yasağı kapsamında ‘yalnız sanık lehine’ başvuru koşulunu bertaraf etmek amaçlı yapılan başvuruların önüne geçilmesi gerekir.¹¹¹ Bunun için savcılar özelinde sırf aleyhe değiştirme yasağını işlevsiz kılmak amacıyla gerekçesiz aleyhe kanun yolu başvurularına itibar edilmemesi gerekir. Burada gerekçeden kasıt, davanın esasına yönelik kanun yolu başvurusunu temellendirecek gerekçe olmayıp sanık lehine başvuru koşulunu bertaraf etmeye yönelik, savcının kanun yoluna başvurusunun sebebinin bulunmasıdır. Savcının aleyhe kanun yoluna başvurma yetkisi, kamu adına hukukun doğru uygulanmasını sağlama görevinden kaynaklanır¹¹²; ancak bu yetkinin keyfi, kanuna aykırı veya kişisel bir husumetle, sanığa zarar verme kastıyla kullanılması "görevi kötüye kullanma" suçunu (TCK m. 257) gündeme getirebilir.

¹¹¹ “Cumhuriyet savcısı dışında, kanun yoluna başvuru hakkı olanların istinaf başvurularında istinaf nedenlerini göstermeleri zorunlu değildir. İstinaf incelemesinde gerekçe gösterme yükümlülüğü, CMK’nın 273. maddesinin beşinci fıkrasında yer alan; “Cumhuriyet savcısı, istinaf yoluna başvurma nedenlerini gerekçeleriyle birlikte yazılı isteminde açıkça gösterir...” şeklindeki düzenlemeyle Cumhuriyet savcısı için öngörülmüştür. Bu hâliyle, istinaf isteminde bulunan Cumhuriyet savcısı, başvurma nedenlerini gerekçeleriyle birlikte göstermek zorundadır. Emredici düzenlemelere rağmen istinaf isteminde bulunan Cumhuriyet savcısı, başvurma nedenlerini gerekçeleriyle birlikte göstermez ve buna bağlı olarak da iradesinin sanık lehine mi, aleyhine mi olduğu açıkça anlaşılamaz ise, kanun yolu incelemesi yapacak olan merciin nasıl bir usul takip etmesi gerekeceği hususunun; adil/dürüst yargılama hakkı parametreleri ve aleyhe bozma yasağı ilkesinin gerekleri doğrultusunda, hakkaniyete uygun bir muktezaya bağlanması icap eder. Yargılamanın temel sujelerinden biri olarak, kamul/cumhur adına iddia makamını temsil eden Cumhuriyet savcılarının usul kanunlarınınca tanınan hakların, aynı zamanda görevleri gereğince (5235 sayılı Kanun’un 16-22. maddeleri) yapmakla yükümlü oldukları bir sorumluluk olduğunda kuşku yoktur. Yargı sistemindeki etkin konumları da nazara alındığında; karar merciine, iddia makamının zikredilen hak ve yükümlülüklerinin tarzı icrası hususunda özellikle savunmanın aleyhine sonuç doğuracak biçimde dilekçe açıklattırma gibi yasal dayanağı da olmayan bir mükellefiyet yüklenemez.” Yargıtay Ceza Genel Kurulu, E.2022/386 K.2024/323, 23.10.2024.

¹¹² Yargıtay Ceza Genel Kurulu, E. 2012/1593 K.2013/121, 02.04.2013.

E. DİSİPLİN HÜKÜMLERİ YÖNÜNDEN

2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu m. 62 ve devamında disiplin hükümleri düzenlenmiştir. 2802 sayılı Kanun m. 62/1’de hâkim ve savcılara; sıfat ve görevlerinin gereklerine uymayan hal ve hareketlerinin tespit edilmesi üzerine durumun niteliğine ve ağırlık derecesine göre, Hakimler ve Savcılar Kurulunca uyarma, aylıktan kesme, kınama, kademe ilerlemesinin durdurulması, derece yükselmesinin durdurulması, yer değiştirme ve meslekten çıkarma olarak sayılan disiplin cezalarından birinin verileceği düzenlenmiştir. Devamı maddelerde her bir disiplin cezası için belirli fiil kategorileri düzenlenmiş olsa da bunlar arasında savcının intikamcı davranışlarını ima eden belirlemelere rastlanmamaktadır. Bunun dışında hem disiplin hukukunda hem de ceza hukukunda seçici muhakeme ve aşırı suçlama gibi uygulamalar, Türk hukukunda açıkça tanımlanmış ve yaptırıma bağlanmış değildir. Bu durum, savcının takdir yetkisinin sınırlarının belirsizleşmesine ve potansiyel olarak keyfi uygulamalara zemin hazırlamaktadır.

Bireylerin kamu tarafından gerçekleştirilecek hak ihlallerinden korunmasında etkili koruma mekanizmalarının varlığı kadar bu mekanizmaların uygulamada karşılığının olması da elzemdir. Savcılık intikamcılığı olarak değerlendirilebilen uygulamalardan bireylerin korunması için Türk hukukunda etkili önleme ve denetim mekanizmalarının olduğundan bahsetmek güçtür. Bu noktada Hakimler ve Savcılar Kurulu’nun sahip olduğu denetim ve gözetim mekanizmalarını, örneğin disiplin yaptırımı, işler kılmak ihlallerin önüne geçmede etkili olacaktır.

F. DEĞERLENDİRME

Savcılık intikamcılığı konusunda Amerikan hukukunda uzun yıllar önce başlayan farkındalığa Türk hukukunda da erişilmesi gerekir. Bunun için savcı tarafsızlığı başta olmak üzere gerekli koruma ve denetim mekanizmalarının öngörülmesine ağırlık verecek çalışmaların gerçekleştirilmesi kritik öneme sahiptir. Kanaatimizce gerek Türk disiplin hukukunda gerek Türk ceza hukukunda savcılık intikamcılığına yönelik tüm faaliyetlerin hukuka aykırı olduğunu açıkça vurgulayan, bu

tür davranışları disiplin suçu kapsamında değerlendiren ve bunları etkili yaptırımlara bağlayan düzenlemelerin yapılması gereği, kişi hak ve özgürlüklerinin korunması noktasında oldukça önem arz etmektedir. Bu düzenlemeler aynı zamanda, sanıkların adil yargılanma hakkının güçlendirilmesi, kanun önünde eşitlik ilkesinin hayata geçirilmesi ve yargıya duyulan güvenin artırılması bakımından da vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Böylece hem savcılık makamının saygınlığı korunacak hem de demokratik hukuk devletinin temel gereklerinden olan adalet dağıtımında objektiflik ve tarafsızlık ilkeleri güçlendirilmiş olacaktır.

SONUÇ

Savcılık intikamcılığı doktrini, ceza adalet sisteminde bireylerin anayasal ve yasal haklarını kullanmaları nedeniyle savcılar tarafından misillemeye maruz kalmalarını engelleyen, hukukun üstünlüğü ve adil yargılanma ilkeleri açısından son derece kritik bir koruma mekanizmasıdır. Bu doktrin, özellikle Anglo-Amerikan hukukunda, savcının sahip olduğu geniş ve çoğu zaman denetimsiz takdir yetkisinin kötüye kullanılmasını önlemeye yönelik olarak geliştirilmiştir. Doktrinin temelinde, savcının suçlama veya ceza talebinde bulunurken kişisel kin, siyasi motivasyon, ayrımcı saikler veya sanığın yasal haklarını kullanmasına tepki gibi uygunsuz amaçlarla hareket etmemesi gerektiği anlayışı yatmaktadır.

Amerikan hukukunda, *North Carolina v. Pearce* ve *Blackledge v. Perry* kararlarıyla şekillenen bu doktrin, yalnızca fiili intikamcılığı değil, aynı zamanda intikamcılık görüntüsünün veya böyle bir korkunun doğmasını da yasaklamıştır. Mahkeme, sanığın anayasal haklarını kullanmasının daha ağır bir ceza riski doğuracağı endişesiyle caydırılmasının, adil yargılanma hakkına aykırı olduğu sonucuna varmıştır. Bu çerçevede, savcının eyleminin intikamcı olup olmadığına ilişkin değerlendirmede iki farklı standart geliştirilmiştir: fiili intikamcılık (*in-fact standard*) ve görünüşte intikamcılık (*appearance standard*). Fiili intikamcılıkta ispat yükü sanıktayken, görünüşte intikamcılıkta ispat yükü savcıya geçmekte, savcı eyleminin intikamcı olmadığını kanıtlamak zorunda kalmaktadır. Böylece, yalnızca somut misilleme değil, makul bir kişinin intikamcılık şüphesi duyabileceği durumlarda dahi anayasal koruma devreye girmektedir.

Doktrinin bir diğer önemli uzantısı ise seçici muhakeme kavramıdır. Seçici muhakeme, savcının benzer durumda olan kişilerden yalnızca belirli bir grubu, örneğin ırk, din, siyasi görüş veya anayasal hakların kullanılması gibi nedenlerle muhakemeye tabi tutmaması gerekliliğini ifade eder. *Yick Wo v. Hopkins* ve *United States v. Armstrong* gibi kararlarda mahkemeler, yasaların yalnızca metnine değil, uygulamasına da bakılması gerektiğini, ayrımcı uygulamaların anayasal korumaları ihlal edeceğini vurgulamıştır. Seçici muhakeme iddiasında, sanığın hem ayrımcı etkiyi hem de ayrımcı niyeti ispatlaması gerekmekte, bu da uygulamada yüksek ispat standardı nedeniyle oldukça güçleşmektedir. Ancak, ilk görünüş ispatının sağlanması halinde ispat yükü savcıya geçmekte ve savcı, kovuşturmanın meşru nedenlerle yapıldığını göstermek zorunda kalmaktadır.

Anglo-Amerikan hukukunda uzun yıllar boyunca geliştirilen bu doktrinin Türk hukukuna doğrudan yansımaları bulunmamaktadır. Türk ceza muhakemesi sisteminde savcının görevi, maddi gerçeği araştırmak ve şüphelinin hem lehine hem de aleyhine olan delilleri toplamakla sınırlı olmakla birlikte, savcının takdir yetkisi üzerinde etkili ve bağımsız denetim mekanizmalarının eksikliği dikkat çekmektedir. CMK'da yer alan iddianamenin iadesi, aleyhe değiştirme yasağı, savcının leh ve aleyhe delilleri ileri sürme yükümlülüğü gibi bazı kurallar, savcılık intikamcılığına karşı dolaylı bir koruma sağlasa da bu korumanın yeterli ve sistematik olduğunu söylemek güçtür.

Türk hukukunda savcılık intikamcılığına karşı etkili koruma sağlanabilmesi için hem mevzuatta hem de uygulamada savcının takdir yetkisini sınırlandıran, keyfi ve ayrımcı uygulamaları önleyen, şeffaf ve denetlenebilir mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir. Sonuç olarak, Türk hukukunda bu doktrinin doğrudan karşılığı olmasa da mevcut sistemin eksiklikleri ve potansiyel riskleri dikkate alındığında, savcının tarafsızlığı, hesap verebilirliği ve denetlenebilirliği yönünde yeni düzenlemelere ve farkındalık artırıcı çalışmalara ihtiyaç olduğu açıktır. Bu alanda yapılacak reformlar, hem bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunmasına, hem de ceza adalet sistemine duyulan güvenin güçlendirilmesine önemli katkı sağlayacaktır. Türk disiplin hukukunda ve ceza hukukunda savcılık intikamcılığına kapsamındaki

tüm eylem ve işlemlerin hukuka aykırı olduğunu vurgulayan ve bunları yaptırma bağlayan düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu husus kişi hak ve özgürlüklerinin korunması noktasında oldukça önemlidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Peer-Review: Externes Peer-Review-Verfahren.

Interessenkonflikt: Der/die Autorinnen unterliegt/unterliegen keinem Interessenkonflikt.

Finanzielle Unterstützung: Der/die Autorinnen erklärt/en, dass diese Studie keine finanzielle Unterstützung erhalten hat.

EXTENDED SUMMARY

The doctrine of prosecutorial vindictiveness represents a fundamental legal safeguard mechanism within criminal justice systems, designed to prevent prosecutors from retaliating against defendants who exercise their constitutional and legal rights. This doctrine, primarily developed in Anglo-American jurisprudence, addresses the inherent tension between prosecutors' duty to seek justice and their role as the state's primary advocates in criminal proceedings.

*The doctrinal foundations were established by the United States Supreme Court in the landmark 1969 case *North Carolina v. Pearce*, which initially addressed judicial vindictiveness. The doctrine's expansion to prosecutorial conduct occurred in 1974 with *Blackledge v. Perry*, where the prosecutor increased charges after the defendant filed an appeal for a new trial in a higher court. The Court determined that even without evidence of actual malicious intent, the realistic likelihood of vindictiveness necessitated constitutional protection.*

American jurisprudence has developed two distinct analytical frameworks for evaluating prosecutorial vindictiveness claims. The "in-fact standard" focuses on preventing actual vindictive behavior, placing the burden of proof on defendants to demonstrate that prosecutors acted with retaliatory motivation. Conversely, the "appearance standard" serves dual purposes: preventing the chilling effect on defendants' constitutional rights and deterring actual vindictive prosecutorial behavior. Under this standard, the burden shifts to prosecutors to demonstrate that their actions were not motivated by vindictiveness when objective circumstances suggest a realistic likelihood of retaliation.

The broader context of prosecutorial vindictiveness includes various forms of prosecutorial misconduct, with overcharging serving as a particularly relevant manifestation. Overcharging occurs when prosecutors file more charges than reasonably supported by evidence or necessary to reflect the gravity of the offense, often as a tool to pressure defendants into plea agreements or as punishment for asserting their rights.

Selective prosecution represents another significant aspect of prosecutorial vindictiveness, occurring when prosecutors unlawfully subject

certain individuals to criminal proceedings while failing to prosecute others in similar circumstances. This concept gained constitutional significance through the 1886 *Yick Wo v. Hopkins* case, where the Supreme Court first ruled that facially neutral legislation applied in a discriminatory manner violates the Equal Protection Clause. Modern selective prosecution doctrine, as refined in *United States v. Armstrong* (1996), requires defendants to demonstrate both discriminatory effect and discriminatory intent.

The procedural framework for prosecutorial vindictiveness claims varies depending on which standard applies. Under the appearance standard, defendants must establish facts triggering a presumption of vindictiveness, after which the burden shifts to prosecutors to rebut this presumption by demonstrating independent reasons or intervening circumstances justifying their charging decisions. Courts have developed sophisticated analytical frameworks, such as the Ninth Circuit's "totality of circumstances" approach in *United States v. Griffin*, which examines whether the overall pattern of prosecutorial conduct creates an appearance of vindictiveness.

Turkish criminal procedure law lacks a direct equivalent to the prosecutorial vindictiveness doctrine, though certain provisions provide indirect protections. The Turkish Code of Criminal Procedure requires prosecutors to investigate material truth and collect evidence both favorable and unfavorable to suspects, establishing prosecutors as objective subjects whose duty extends beyond seeking convictions to ensuring justice. However, significant gaps exist in Turkish law's protection against prosecutorial vindictiveness. The absence of systematic oversight mechanisms for prosecutorial discretion creates risks of arbitrary conduct.

The Turkish system also lacks explicit provisions regarding prosecutorial impartiality, unlike the detailed regulations governing judicial impartiality. Additionally, concepts such as selective prosecution and overcharging are not clearly defined or sanctioned in Turkish law, increasing the risk of arbitrary prosecutorial behavior.

The analysis concludes that Turkish law requires significant reforms to address prosecutorial vindictiveness effectively. Key recommendations include establishing explicit provisions in both disciplinary and criminal law clearly prohibiting vindictive prosecutorial conduct, implementing transparent and

effective oversight mechanisms for prosecutorial discretion, and developing systematic protections against selective prosecution and overcharging.

The doctrine of prosecutorial vindictiveness serves as a vital protection for suspects and defendants in terms of fair trial and equality principles. Reforms in this area would contribute both to protecting fundamental rights and strengthening public confidence in the criminal justice system. The importance of this doctrine extends beyond preventing actual vindictive behavior to ensuring that the appearance of such conduct does not deter individuals from exercising their constitutional rights.

KAYNAKÇA

- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 'Recommendation No. R (2000) 19 of the Committee of Ministers to member states on the role of public prosecution in the criminal justice system: Explanatory Memorandum' (Türkiye Barolar Birliği 2000) <[https://www.baro-birlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkkanunteklifi/erec\(2000\)19ex-pmot.pdf](https://www.baro-birlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkkanunteklifi/erec(2000)19ex-pmot.pdf)> accessed 2 June 2025
- BALES Melodie, "Opening the Umbrella: The Expansion of the Prosecutorial Vindictiveness Doctrine in United States v. Jenkins", *Catholic University Law Review*, C.59, S.3, 2010, s. 855-882.
- BAŞ Eylem, "Hâkimlerin ve Savcılarının Disiplin Yönünden Soruşturulmaları ve İşledikleri Suçlar Nedeniyle Yargılanmaları" *Ankara Barosu Dergisi*, C.74, S.3, 2016, s. 267-359.
- BİLGE Necip, "Son Anayasa Değişikliğine Göre Tabî Hâkim ve Savcı Teminatı", *Prof. Dr. H. C. Oğuzoğlu'na Armağandan Ayır Bası*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s. 571-585.
- CASSIDY R. Michael/VALDEZ Suzanne, *Prosecutorial Ethics*, West Academic Publishing, USA, 2019.
- CENEL Nur/ZAFER Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2022.
- CROSS John J. III, "Prosecutorial Vindictiveness: An Examination of Divergent Lower Court Standards and a Proposed Framework For Analysis", *Vanderbilt Law Review*, C.34, S.2, 1981, s. 431-460.
- DÜLGER Murat Volkan/TAŞKIN Şaban Cankat, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023.
- EREM Faruk, *Ceza Usulü Hukuku*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1973.
- GERSHMAN Bennett L., "Prosecutorial Decisionmaking and Discretion in the Charging Function", *Hastings Law Journal*, C.62, S.5, 2011, s. 1259-1283.

- GILLIÉRON Gwladys, *Public Prosecutor in the United States and Europe - A Comparative Analysis with Special Focus on Switzerland*, Springer, İsviçre, 2014.
- HENNING Peter J., "Prosecutorial Misconduct And Constitutional Remedies" *Washington University Law Quarterly*, C.77, S.3, 1999, s. 713-833.
- KADISH Sanford H./SCHULHOFER Stephen J./BARKOW Rachel E, *Criminal Law and its Processes-Cases and Materials*, Aspen Publishing, USA, 2022.
- KARAKEHYA Hakan/ARABACI Murat, "Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü, Muhakemedeki Taraf Pozisyonu ve İspat Yükünün Bulunması Üzerine", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.65, S.4, 2016, s. 2059-2081.
- KRIMMEL John Patrick, "Prosecutorial Vindictiveness" (Chancellor's Honors Program Project, University of Tennessee – Knoxville, 1994.
- KRUSE Kristin E., "Proving Discriminatory Intent in Selective Prosecution Challenges-An Alternative Approach to United States v. Armstrong" *SMU Law Review*, C.58, S.4, 2005, s. 1523-1550.
- LAFAYE Wayne R., "The Prosecutor's Discretion in The United States" *The American Journal of Comparative Law*, C.18, S.3, 1970, s. 532-548.
- LIEB Doug, "Vindicating Vindictiveness: Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining, Past and Future", *Yale Law Journal* C.123, S.4, 2014, s. 1014-1069.
- LITTLE Rory K., "The ABA's Project to Revise the Criminal Justice Standards for the Prosecution and Defense Functions", *Hastings Law Journal*, C.62, S.5, 2011, s. 1111-1160.
- LUNA Erik/WADE Marianne L., *The Prosecutor in Transnational Perspective*, Oxford University Press, New York, 2012.

MATTEUZZI Nancy E., "Prosecutorial Vindictiveness in a Pretrial Setting: Determining the Proper Standard", *Missouri Law Review*, C.48, S.1, 1983, s. 266-273.

NOTE, "Prosecutorial Vindictiveness in the Criminal Appellate Process: Due Process Protection After United States v. Goodwin", *Michigan Law Review*, C.81, S.1, 1982, s. 194-220.

ÖZBEK Veli Özer/DOĞAN Koray/BACAKSIZ Pınar, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Seçkin Yayıncılık 2024)

SILVERGLATE Harvey A./POWELL Sidney, *Conviction Machine: Standing up to Federal Prosecutorial Abuse*, Encounter Books, USA, 2020.

The Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders Share, 'Guidelines on the Role of Prosecutors' (7 September 1990) <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/guidelines-role-prosecutors>> accessed 2 June 2025

ÜNVER Yener/HAKERİ Hakan, *Ceza Muhakemesi Hukuku Cilt III*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2023.

YOUNGWOOD Jonathan D, "The Presumption of Judicial Vindictiveness in Multi-Count Resentencing", *University of Chicago Law Review* C.60, S.2, 1993, s.725-756.

